

**VUK
DRAŠKOVIĆ**

**MONAH
HOKAJ**

Copyright © 2023, Vuk Drašković
Copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

**MONAH
HOKAJ**

AMRA

Sebi sam i tužilac, i branilac, i sudija.

Ispovijedam se hartiji, kraj ognjišta, u seocetu Jelenovo, u visovima planine Vilovice, zagledane prema Crnoj Gori i Dubrovniku. Jelenovo je nekada bilo stanište jelena, a vjerovalo se i pričalo da su u gori Vilovici konačile krilate vile – djevojke, od kojih je najčuvenija vila Ravijojla.

Noć je olujna, najavljuje mrazeve i mećave. Pišem u pustoj kući u kojoj sam rođen, uz svjetlost fenjera jer u Jelenovo nijedna država nije sprovela struju: ni Austroougarska, ni Kraljevina Jugoslavija, ni komunistička Jugoslavija, niti ova sadašnja, koja i nije država, a zove se Republika Srpska. I za tursku vlast, koja je Hercegovinom upravljala četiri vijeka, Jelenovo je bilo „Bogu za leđima“.

Od nastanka sela, nikada u njemu nije ozidana ni crkva, ni džamija, ni škola, niti je u Jelenovu ikada bilo

više od dvadesetak kuća. Ne znam, zaista, kako je tako malo ljudskih ruku uspjelo da raskrči hrastovu i bukovu šumu oko Jelenova, poravna krčevine i preobrazi ih u livade i oranice. A niko ne zna ni kako je i kad iz jedne stijene, nalik piramidi, šiknula voda, koja je od postanja Jelenova nazvana Lednica.

Osam jeseni, zima, proljeća i ljeta spuštao sam se iz Jelenova do škole, šumskom i krivudavom stazom dugačkom nekoliko kilometara.

U rodnom listu piše da mi je Simon ime a Olujić prezime, i da sam rođen u Jelenovu 12. aprila 1961, baš istoga dana kada se Jurij Aleksejevič Gagarin otisnuo u kosmičke visine, prema zvijezdama. A u smrtovnici, koja je objavljena i u novinama, piše da sam umro u Jelenovu i sahranjen u Jelenovu 17. oktobra 2007. godine.

Sa naročitim bolom, o kojem ću nešto kasnije, pamtim dan svoje sahrane. Od tada Simona Olujića nema. I nema više nikog živog u Jelenovu. Samo bi ponekad navratila utvara koja ovo piše, obišla svoj grob, nekad jauknula a nekad zaplakala, ušla u rodnu kuću crvotočnog krova i raspuklih zidova, založila vatru na ognjištu. Zna ta utvara ko je bio Simon Olujić i zašto je u grobu. Ne zna, međutim, ko je Simon Olujić poslije Simonove smrti.

Sa sobom nosim sve troje: rodni list, umrlicu i revolver. I sve češće želim da jednim pucnjem na grobu Simona Olujića presudim obojici, i Simonu i nakazi koja je nastavila da se zemljom vuče poslije Simona.

Povijen iznad hartije, ispovijedam se sebi samome, pišem brzo, često u vatru bacam već ispisano, srce tuče ubrzano, kao da se popelo u grlo, plašim se infarkta prije nego sebi izrekнем presudu. Žurim, žurim, i zaboravljam dosta toga što želim da zapišem...

* * *

Zna se, zapisano je za trajno pamćenje, da je 1986. eksplodirala nuklearna elektrana u Černobilju. Da je, u centru Stokholma, ubijen švedski premijer Ulof Palme. Da je Mihail Gorbačov iz progonstva oslobodio nobelovca Andreja Saharova. Da su neki srpski akademici, u Beogradu, u potaji, da bi njihov manifest bio razorniji kada se za njega pročuje, objavili da je država Jugoslavija grobnica srpskog naroda. Nigdje, međutim, nije zapisano da je Simon Olujić, te iste godine, sreo Amru...

Oktoбар je bio, dan sunčan i vjetrovit. U sarajevskoj banji Ilidži, kraj bazena sa sumporastom vodom, prišla mi je djevojka u plavim farmerkama i bijeloj bluzi zavrnutih rukava. Priogrnutu tankim džemperom, u ruci je nosila svesku i olovku.

„Dobar dan“, nasmiješila se.

„Svaki dan“, uzvratio sam osmjehom. Tankovijasta, crnokosa i očiju kao u jagnjeta, ličila mi je na neku lijepu i maznu šiparicu.

„Uživате li u Ilidži?“, upitala je.

„I u Ilidži i u tvom glasu“, odgovorih joj pomalo mangupski.

„Moj glas je samo moj, a Ilidža i tvoja i moja, cijelog dunjaluka“, reče kao da se malo ljutnula zbog mog ki-coškog nabacivanja, ali su oči njene govorele da se nije bila nimalo ljutnula. „Ja sam Amra Fejzović, studiram arheologiju, pravim anketu...“, ne reče kakvu anketu i za koga jer mušica neka sletje na njen obraz, ona se trže, brzo rukom krenu da je otjera sa lica, ispusti olovku, a ja požurih da je podignem. „Zaboravih, eto, šta sam htjela da kažem... Komarac je to bio, otjerah ga, nisam ga ubila“, osmjehnu se, ali se naglo uozbilji. „Znaš li kako je Ilidža dobila ime?“, iznenadi me tim pitanjem.

„Ne znam.“

„Ilidža je dobila ime od turske riječi iladž, a na našem jeziku je to lijek. Ilidžanska voda liječi kostobolju, grudobolju, čak i bolove duše... Je li se neko tvoj liječi u ovoj banji?“

„Niko moj, ja sam pacijent.“

„Ti?! Od čega se liječiš?“

„Od oraha sa Trebevića“, začudih je odgovorom i uplaših se da može pomisliti da joj se rugam, pa brzo ispružih dlanove obje ruke. „Ovo mi je od kora mladih oraha. Ne mogu da sperem ovo crnilo. Ničim, rekoše mi, osim sumporastom vodom na Ilidži.“

„Pa idi, peri prste u bazenu, šta čekaš. Drži ruke nekoliko minuta potopljene u vodu... A i ne moraš, za heftu-dvije ta će se farba povući sama.“

„Heftu-dvije. Znam ja to, ama nemam vremena. Za koji dan moram u Ameriku.“

„Turizam?“

„Da se, Amra, i ja tebi predstavim. Ja sam Simon Olujić, završio sam filozofski fakultet, istorijski smjer. Pozvan sam na američki univerzitet, da budem asistent kod jednog profesora, ako tamo položim neke njihove testove... Sa ovako prljavim prstima neću tamo da idem.“

„Jesi li Sarajlija?“

„Hercegovac... Smijem li nešto da predložim?“

„Šta to?“

„Nastavi sa anketom, a ja ću da perem prste u sumporastoj vodi. A večeras, gdje god kažeš i u bilo koje vrijeme, da nastavimo razgovor.“

Šeretski se osmjehnula, malo počutala i pristala. Našli smo se u kafiću hotela *Bristol* i ostali tamo skoro do ponoći.

Uvijek sam bio brbljivac, ali nikada kao te večeri. U želji da očaram i osvojim Amru svojim poznavanjem osmanske istorije, one istorije koja je, i nehotice i planski, prepuštena zaboravu, a bila je izuzetna po mnogo čemu, pričao sam dugo, naglo preskačući vijekove. Nizao sam razne događaje, turske sultane i poturčene srpske velike vezire i princeze. „Maru Branković je sultan Mehmed, osvajač Konstantinopolja, nazivao svojom majkom, iako ga nije ona rodila... Lazarev sin Stefan Lazarević branio je od Mongola Bajazita, ubicu svog oca... Turske sultane rađale su hrišćanke... Sve do Prvog svjetskog rata, u Stambolu je živjelo više hrišćana nego muslimana...“ Kao da sam bio pijan, nijesam umio da se zaustavim. Amra je ćutala, ćutala, ispijala

sok od kupina. Vjerovao sam da me sluša sa uživanjem. Kasno sam primijetio da joj padaju kapci i da ona potanja u drijemež. Trgnula se, pa me posramila.

„Nemoj više o tome“, rekla je. „*Gone with the wind*“, kazala je na engleskom. „Pričaj mi o sebi“, vratila se našem jeziku.

Razvezah o Jlenovu. Više joj se nije drijemalo. „Jao, jao!“, često bi prošaputala.

Povjerih joj i da sam jedina. Da mi je majka Crnogorka. I da mi otac, odnedavno, pati od kostobolje.

„Dovedi ga na Ilidžu, u banju“, rekla je brižno.

„Ne mogu, moram u Ameriku.“

„Važniji je otac od Amerike. Odloži putovanje. Poznajem direktora banje, primiće ti oca odmah, preko reda.“

„Popričaću s njim. Već sutra idem u Jlenovo... Neće on htjeti nikuda od kuće.“

„Fajront“, reče barmen.

Stanovala je blizu hotela. Pješačili smo do njenog solitera. Tek u toj šetnji upitah je ima li brata ili sestru. Ima, reče mi, stariju sestru, deset godina stariju. Hirurg je u Švedskoj. Njoj, Amri, ostavila je na čuvanje stan u Sarajevu.

Poželjeh, pred soliterom, da je zagrlim. Nikada neću saznati zašto me je pozvala u stan da mi pročita neke svoje pjesme. Pisala je pjesme. I nikada nikome, pa ni sebi, u ovoj ispovijesti, neću reći ništa o toj našoj noći. Prvoj i jedinjoj. Rastali smo se pred zorom. Na plavkastom listiću, istrgnutom iz malog bloka, zapisala je svoj broj telefona, da je pozovem čim se vratim iz Jlenova.

UDBA

U kući, u Jelenovu, zatekoh majčinog brata, ujaka Boža. Bio je pukovnik. „Udbaš Božo“, govorili su za njega. Došao čak iz Beograda da obiđe sestru Zoru i njenog muža, mog oca Janka.

„Čujem, sestriću, da si nakrivio za Ameriku“, reče ujak dok smo ispijali po čašicu rakije od jelenovačkih drenjina.

„Nakrivio, ujače.“

„Jebala te Amerika. Batali to.“

„Simone, dođi ovamo i pogledni kroz prozor“, reče otac. „Je li ono zec u našoj bašti, jede glavicu raštana?“

Bašta u kojoj smo gajili krompir, kupus, luk, mahune i raštan bila je udaljena dvjesta, a možda i više metara. Krupan zec brstio je halapljivo.

„Uzmi karabin i ubij ga“, povika otac. „Bio si najbolji strijelac u vojsci.“

„Neću. Dovoljno je da zagalamimo na njega i zec će pobjeći.“

„Uzmi karabin, kad ti kažem. Taze zečija čapra će da mi izvuče svu kostobolju. Posolim je i privijem na krsta.“

„I ja sam čuo da to pomaže“, reče ujak. „Daj meni karabin.“

„Nemoj, kumim te Bogom“, povika majka. „Grijuh je to, donosi nesreću.“

„Simone, otvori pažljivo prozor i pucaj“, reče otac. „Lijek ne može biti grijeh.“

„Ja ću“, ustade ujak.

„Ti ćeš, Božo, promašiti. Simone, drži pušku“, pruži mi je otac...

Na prozorski ram postavih presavijeno ćebe, naslo-nih karabin, poravnah nišan sa grudima zeca, pritajih disanje. Nišanio sam cijeli minut, promišljao se da odu-stanem, bilo mi je žao jadne životinje.

„Ajde, što si se ukočio!“, povika ujak.

„Slabić, kukavica, kao da nije muško!“, doviknu otac.

Sve mi se čini da nijesam ni čuo pucanj. Zec je odsko-čio uvis cijeli metar, prevrnuo se u zraku, pustio i neki krik... U dva koraka bio sam kraj stola sa rakijskim ča-šama. Zgrabio sam flašu i pio drenovaču kao da je voda.

„Aferim, aferim!“, zagalamio je ujak Božo. „Vasilij, Vasilij, ti si ujakov Vasilij!“

„Kakav Vasilij?“, spustih rakijsku flašu na sto.

„Vasilij Zajcev, onaj naš, onaj ruski snajperista u bici za Staljingrad.“

„Ja sam đubre, ja sam zločinac!“, odgovorih mu, a on se objema rukama uhvati za glavu.

„Izlijećićeš očevu reumu, jesi li pri pameti? Ne trabunjaj... I zaboravi Ameriku. Ujak će tebe lansirati u zvijezde!“

Sve se krsteći, moja majka Zora izašla je iz kuće da ode u baštu i donese mrtvog zeca. Odrali su ga otac i ujak, posolili još vruću kožu, pa je privili na bolesnikova leđa. Banju na Ilidži nijesam ocu ni spomenuo. Vratio sam se u Sarajevo.

* * *

Kad otključah vrata iznajmljene garsonjere u Starom Hrasnom, na periferiji Sarajeva, ugledah papire, košulje, majice i gaćice razbacane po šarenkastom i podebranom tepihu. Vrata ormana bila su širom otvorena, a sve fioke izvučene dopola i prazne.

Kao u bunilu, pomišljao sam da su u taj stančić provalili lopovi, tražili pare, garderobu, šta li. Ali, ali. Ništa nijesu odnijeli. U ormanu je, na vješalici, visilo moje odijelo, jedino koje sam imao. I kožne čizmice, moderne, italijanske, bile su pošteđene krađe.

„Ne sekiraj se, sve će biti u redu“, reče neko meni za leđima.

Okrenem se i ugledam dvojicu mladića, ušli su nečujno jer vrata garsonjere nisam bio ni zatvorio. Smješkali su se.

„Sjedi, momčino. Malo se odmori i priberi. I pođi s nama“, reče jedan od njih.

„Ko ste vi?“, jedva izgovorih.

„Služba državne bezbjednosti.“

Dadoh im ključ od garsonjere, oni zaključaše vrata i polako, bez lisica na rukama, odoh s njima. Auto u koji uđosmo nije bio auto milicije. Crveni golf, koji se tada proizvodio, ili samo sklapao, ne znam tačno, u jednoj fabrici blizu Sarajeva...

Sproveden sam u dvospratnu kuću sa velikom baštom. Jedan od one dvojice mladića, vozač golfa, pozvonio je pred metalnim vratnicama. Uveli su me u neku sobu i odmah izašli. Sâm-samcijat, osvrtao sam se i razgledao. Na zidu, iznad izrezbarenog stola od orahovine ili hrastovine, visio je veliki portret već šest godina mrtvog maršala Tita. Za stolom je bila masivna kožna fotelja, a na stolu samo telefon i jedna kristalna pepeljara. Naspram kožne fotelje, sa druge strane stola, bila je drvena stolica.

„Sjedi, Simone Olujiću!“ , naredi muškarac srednjih godina, ušao je vojničkim korakom, sa nekakvom fasciklom ispod lijevog pazuha. I on je bio u civilnom odijelu. Sjeo je u kožnu fotelju i zagledao se u mene zgrčenog na drvenoj stolici. Pribojavao sam se da ću pasti u nesvijest.

„Kako vidim“, reče kad otvori onu fasciklu, „završio si filozofski prije dvije godine.“

„Jesam“, odgovorih.

„Piše, vidim, i da si član Partije.“

„Jesam. Primljen sam na trećoj godini.“

„To je dobro, drago nam je. A će radiš?“

„Novinar sam u *Oslobođenju*, u redakciji kultura–nauka–umjetnost.“

„Radiš, znači, u ovim novinama, u ovom *Oslobođenju*?“ izvuče primjerak tog lista iz svoje fascikle, pa mi naslovnu stranu skoro gurnu u lice. „Pročitaj, naglas, šta piše u zaglavlju.“

„Druže Tito, mi ti se kunemo, da sa tvoga puta ne skrenemo.“

„I? I, sunce ti jebem nerazumno!“

„Oprostite, nisam vas razumio.“

„Radiš u novinama koje se zaklinju na vjernost maršalu Titu, a gaziš tu zakletvu. Jesi li sad razumio?“

„Nijesam ni sada.“

„Kupio si avionsku kartu, seliš se u Ameriku. Ko te je tamo pozvao?“

„Jedan naučnik, historičar, šef je katedre na univerzitetu u Berkliju... Nije sigurno da ću biti primljen, moram da položim neke dopunske ispite.“

„A znaš li ko je profesor koji te je pozvao?“

„Nije Amerikanac. Dopisivali smo se na našem jeziku, ali pisma nije potpisivao ni svojim imenom ni prezimenom.“

„Je li koristio neku šifru, neki nadimak?“

„Nije. Zašto bi?“

„Drži ovo“, pruži mi list hartije. „I čitaj naglas, da čujem.“

Graške znoja orosiše mi čelo. Nijesam imao maramicu, pa znoj obrisah rukavom. To pismo su, odmah razumjeh, pronašli u mojoj garsonjeri prilikom provale.

„Čitaj, što si se udrvenio, što ti se ruke tresu?!“

„Poštovani gospodine Olujiću, dragi zemljače“, grlo mi se sušilo, a glas podrhtavao. „Sa naročitim uživanjem pročitao sam oba vaša teksta u američkom naučnom časopisu *Teaching...*“

Prekidoh čitanje i rekoh inspektoru Udbe: „*Teaching* je učenje, znanje, na srpskom.“

„Na srpskohrvatskom“, ispravi me on. „Čitaj dalje.“

„Oba naslova su sjajna: *Srbi i pad Konstantinopolja* i *Kumanovska truba*. U vama vidim budućeg velikog historičara. Stil vam je izvrstan. Vi ste i literata. Od naših historika slično je pisao Slobodan Jovanović, a danas samo akademik Radovan Samardžić. On neka vam bude uzor. I meni je, ali nemam književnog dara, a i ova nova Jugoslavija koja, čini mi se, ovakva kakva je, živi svoje poslednje godine, odavno je bacila prokletstvo na mene, i na još hiljade i hiljade nas. Voleo bih da dođete u Ameriku, na moju katedru. Neke dopunske testove vi ćete proći sa lakoćom. Iz razloga vaše bezbednosti, ja sam profesor Valter Skot. On je moj prijatelj. Sve što mi budete slali adresirajte na njega. Srdačno, vaš profesor Valter Skot.“

„A nema, ti mi reče, špijunskih šifara i poruka“, pri diže se iz fotelje i nagnu se preko stola. „Dobro znamo, a znaš to i ti, da je Valter bio jedan od Titovih ilegalnih partijskih nadimaka u Kominterni.“

„Jeste, pa šta? Hiljade je Valtera na svijetu. Valter je glavni lik i u filmu Hajrudina Krvavca.“

„*Valter brani Sarajevo*. Maestralan film.“

„Jeste, ali istiniti Valter je bio ilegalac u okupiranom Beogradu. On je još 1942. javio Amerikancima da Hitler radi na proizvodnji atomske bombe!“

„Fantaziraš, izmišljaš... Je li taj tvoj Valter bio naš?“

„Bio je u gerili generala Mihailovića. Koliko znam, penzionisan je kao general francuske vojske.“

„Što o tome nijesi ništa pisao tvom Valteru? I što u tvojim rukopisima, neobjavljenim rukopisima, koje smo pronašli u tvom stančiću, hvališ profesora Valtera Skota?“

„Neobjavljeni tekstovi kao da ne postoje.“

„Ne seri!“ , iznenadi me tim prostaklukom. „I neobjavljeni, za Službu su objavljeni. Dokazi su to o tebi, ko si, šta misliš... Valter Skot je šifrovana poruka: Tito skot!“

„Vi, družo isljedniče...“

„Zašto kriješ ko je taj tvoj američki profesor istorije? Da li zbog toga što je on sin onog kraljevskog ministra koga smo smlatili 1921. godine? Kriješ da je taj profesor Valter Skot bio vođa ravnogorskih omladinaca, njihov Lola Ribar.“

„Ništa ne krijem i ne falsifikujem. Ubica profesorovog oca je terorista, a proglašen je za heroja. Njegovo ime nose ulice u Beogradu i u Zagrebu. A profesor, ministrov sin, bio je u antinacističkoj gerili. Dva puta su ga ranili Nijemci.“

„Ta gerila je bila reakcionarna, koljačka, velikosrpska!“ , zagalami on.

„Ta gerila se zvala Jugoslovenska vojska u otadžbini“, odgovorih. „Njena vrhovna komanda nije bila u Berlinu, nego u Londonu.“

U godinama koje će ubrzo doći, taj razgovor će svrdlati u mom mozgu. Isljeđivao me je obrazovani oficir Udbe. I kad sam pomislio da sam preneglio, taknuo ga u neke zatamnjene i bolne istine, za istoriju istine a za komunističke ratne pobjednike svetogrđe, očekujući da će on planuti gnjevom, da će psovati, možda me početi i tući, inspektor se osmjehnuo, podigao telefonsku slušalicu i obojici poručio po kafu. Ponudio me je i cigaretom.

„Udbaš sam, zlotvor, sve ono što se šapuće i misli o Službi bezbjednosti, ali sam i ja, Simone Olujiću, pohađao neke škole i znam dosta toga što ti ne znaš, a morao bi da znaš“, zastade i duboko uzdahnu. „Istorija, mladi čovječe, ne može osporiti da je i ravnogorska gerila bila antinacistička i da se borila za obnovu Jugoslavije. Ali kakve Jugoslavije? Velika Slovenija, Velika Srbija i krnjatak od Hrvatske činili bi tu Jugoslaviju.“

To je bio projekat advokata Stevana Moljevića, a ne ni kralja Petra, ni vlade u Londonu, ni generala Mihailovića. U ravnogorskoj gerili bilo je mnogo i Slovenaca, i Hrvata, i muslimana, ništa manje nego što ih je bilo u partizanima.

Ustaše su počinile strašan i neoprostiv zločin nad Srbima u nacističkoj Hrvatskoj. Zbog toga je, po Moljeviću, trebalo osakatiti poslijeratnu Hrvatsku. Ali na mapi te ravnogorske Jugoslavije nije bilo ni pedlja

Bosne, Hercegovine, Crne Gore, Makedonije. Sve bi to bila Srbija. Velika Srbija, krv joj jebem!“, tresnu šakom o sto. „Ćele-kula, kasapnica. Ona se može stvoriti samo istrebljenjem muslimana, Hrvata, Albanaca, Makedonaca, Crnogoraca. Bez zločina genocida ne može biti takve Srbije. A ne može je biti ni tada. Razumni svijet, velike sile, ne samo da to ne bi dopustile nego bi strašno i zasluženom kaznile Srbiju i navukle ovom nesrećnom srpskom narodu ludačku košulju“, ponovo lupi pesnicom o sto i prevrnu šoljicu sa kafom.

„Sve što ste rekli ja potpisujem.“

U sobu tada uđe stariji muškarac u generalskoj uniformi. Inspektor Udbe ustade da ga pozdravi.

„Završavaj sa tim ološem“, reče general. „Neka ovo potpiše i neka se gubi“, pruži list papira inspektoru i ode.

„Potpiši, moraš, Simone“, dodade mi isljednik onu hartiju.

Profesore skote! Ne namjeravam da se usavršavam na katedri ratnog zločinca i narodnog izdajnika, niti sam to ikada namjeravao. Sa prezirom, Simon Olujić.

Ovo je pisalo na toj hartiji. Otkucano latinicom. Pocijepao sam papir i parčiće razbacao po stolu.

„Pogriješio si, i to žestoko“, podiže isljednik slušalicu i okrenu neki broj.

„Vodite ga u bunker“, naredi nekome, diže se i ćutke ode.

Ona dvojica agenata Udbe, koji su me uhapsili u garsonjeri, staviše mi lisice na ruke i svezaše mi poveze preko očiju. Vodili su me, tako slijepog, dugo, dugo, ali

iz te zgrade nijesmo izlazili. Dva puta smo se spuštali niz nekakve stepenice. Lisice su mi skinuli i oči oslobodili tek kad su me uveli u ćeliju. Sobičak, pod betonski, slamarica na betonu, jastuk i dva ćebeta. U ćošku ćelije bio je klozet čučavac, iznad njega slavina za vodu.

Tu sam proveo trideset i devet dana. Nijesam izvođen u šetnju, niti sam ispitivan. Samo su, svaki treći dan, donosili ono saopštenje koje sam pocijepao pred inspektorom Udbe, i tražili da ga potpišem.

Trideset i devetog dana, kasno poslije podne, u ćeliju uđoše ona ista dvojica agenata, namakoše mi lisice i prekriše oči crnom maramom. Odveli su me u sobu u kojoj sam isljeđivan. Tamo zatekoh onog generala i ujaka Boža.

„Zafali se ujaku, marvo bez repa“, reče general. „I da znaš, da slučajno ne poričeš, ono saopštenje si potpisao i poslato je Valteru Skotu.“

„Idemo, budaletino moja“, reče ujak Božo. „Tebi nazdravlje, tvoj otac Janko je umro!“ Izdadoše me noge, zateturah se kada to čuh.

„Kako?“, jedva izustih.

„Galopirajući rak kostiju. Nije on patio od reume. Ti za džaba ubi onog zeca.“

„Kad je sahrana?“

„Već je bila. Prije tri dana...“

Kad izađosmo na ulicu, odmah uđosmo u Božov golf. Reče mi da sam dobio otkaz u *Oslobođenju*. Otkazao mi je i vlasnik garsonjere. On je, reče, pokupio ono malo mojih stvari, sve je u autu.

JELENOVO

Po mjerilima siromašnih seljaka u Hercegovini, a takvih je bilo najviše, moj otac je važio za „gazdu“, za „kulaka“, kako se govorilo u ratnim i prvim poratnim godinama, čak i u godinama kad sam pohađao gimnaziju u Trebinju i studirao u Sarajevu. Kulak je ruska riječ, a u naš jezik su je unijeli komunisti i partizanski politički komesari za trajanja Drugog svjetskog rata, kada su, u okupiranoj Jugoslaviji, pokrenuli komunističku revoluciju. Tada je, samo u Hercegovini, poubijano nekoliko stotina kulaka, malo imućnijih seljaka, a hiljade njih, među njima i moj đed Šćepan, očev otac, hapšeni su i premlaćivani nakon rata ako novoj vlasti nijesu poklanjali žito i stoku, kao „pomoć narodu bratske komunističke Albanije“.

Otac mi je pričao da je naša kuća bila raskućena, na prosjačkom štapu, i da je oporavak započeo tek poslije

Staljinove smrti. Ded Šćepan je, nešto ranije, pušten iz zatvora. Kad sam se ja rodio, Olujića kuća iz Jelenova imala je, iako to ne pamtim, stado ovaca i jaganjaca, tri krave, nekoliko bikova i junadi, konje, kokoške, svinje, prasiće, dva psa čuvara i kuće i stoke, šarplaninca i vučjaka. Ded Šćepan je umro kad sam bio u sedmom razredu, a ubrzo i baka Arandelija. Gimnazija i studije odvojili su me od Jelenova. U roditeljsku kuću dolazio sam dvaput godišnje, za trajanja zimskih i ljetnih ferija. Samo od prodaje bikova, junadi, teladi, ovaca i jaganjaca otac je dobijao „velike pare“, kako je govorio, ali višak novca nije htio da čuva u banci ili na štednoj knjižici. Čuvao ga je u podrumu, u jednom kamenom i skrivenom bunkeru, u koji nijesu mogli da uđu ni pacovi ni miševi.

Možda sve ovo pišem zbog toga što mi se, za očevo života, priviđalo da je, zaista, on bio i srećan i slobodan. I da sve blagodeti duguje ne samo svojoj snazi i marljivosti nego i Jelenovu. Skriveno u planini, selo je bilo Misir za ljude u njemu. Pašnjaci, oranice, livade sočne planinske trave, koja je košena i slagana u plastove sijena, kojim je zimi prehranjivana stoka. Sve je to bilo nedaleko od kuće, u dometu očiju. Voda izvorska, govorilo se i da je ljekovita. Svega potrebnog za život bilo je u Jelenovu. U svijet izvan Jelenova odlazilo se dva ili tri puta godišnje, da se kupe šećer, kafa, petrolej za lampe i fenjere, gumena obuća, đачke knjige, košulje i platnena odjeća za mladež. Stariji su nosili vuneno suknište, tkano i šiveno u Jelenovu.

Misirskih iluzija o mojem selu nestalo je s očevom smrću. Zaplakah pred majkom i nekoliko komšija kad sa ujakom Božom zakoračih u roditeljsku kuću. Nije sam plakao samo za ocem, nego i za sobom. Kako ću da živim i preživim u toj divljini? Kako ću, i s kim, da orem, da kosim, da okopavam baštu, da hranim stoku, da u naručju držim sluzavu jagnjad i telad kad se rode?

Svoj strah od novog života povjerih ujaku Božu. On me prigrlji i reče da će sve biti mnogo bolje nego što mi se činilo. Važno je da ne idem u Ameriku. Majka bi mi presvisnula od žalosti, a ni otac, da je živ, nikada mi to ne bi oprostio.

„Ja sam, ujače, razgovarao sa ocem i on se mojoj namjeri nije bio usprotivio“, rekoah ujaku.

„Nije? Kako nije? Zašto nije? Ne mogu da povjerujem.“

„Jelenovo umire, kazao mi je. Sva mladež pobježe u gradove, u Njemačku, u Ameriku, u bijeli svijet... 'Vrati se, sine, iz Amerike, samo nakratko, da sahraniš Zoru i mene', rekao mi je. 'Ali samo ako ti neko na vrijeme javi da smo umrli. Ako ne javi, ili javi kasno, ne dolazi, u Americi nam zapali svijće.'“

„Vazda je Janko bio bandoglav i nakrivo nasaden“, reče ujak. „Imam jake veze u vojsci. Kupuju stoku, ne pitaju za cijenu. Već za koji dan, ćeraj za Trebinje biko-ve, pedeset ovaca i jagnjadi, svu junad i telad.“

„Ja to neću moći. Ne umijem.“

„Umiješ, umiješ. Ja ću ih oćerati s tobom...“, izvadi iz džepa drvenu tabakeru punu žutog i mirišljavog

hercegovačkog duvana, zvanog škija. „Vidiš li ti šta se dešava? Trese se Sovjetski Savez, protesti su u Poljskoj, u Češkoj, u Istočnoj Njemačkoj... Amerika, tvoja Amerika, hoće da ruši socijalizam.

Mihail Gorbačov reformiše staljinističku imperiju. Ja se tome radujem.

Gorbačov je izdajnik, agent Zapada. Tek ćeš videti šta će biti... Može da bude i rata. Spremamo se, Simone, za odbranu socijalističke, Titove Jugoslavije. Po snazi, vojska nam je peta, možda i četvrta sila u Evropi...“

* * *

Teško, ali polako sam se privikavao na svoje seljačko zanimanje. Najčešće, pri oranju, kada je konj vukao plug, majka vodila konja, a ja se, za plugom, sa naporom mučio da raonik ne iskoči iz brazde, u mislima sam prizivao profesora Valtera Skota. I govorio mu: „Pogledajte, profesore, kako pišem po jelenovačkoj crnici, kako rukopis ne krivuda, brazde su duboke i prave kao strijele, učim, učim od akademika Samardžića!“ Ponekad bi moje misli i progovorile. Majka bi zastala i upitala: „Sa kim to pričaš, sine?“

Tranzistor na baterije bio mi je jedina veza sa svijetom izvan Jelenova. Gotovo svaka kuća imala je tranzistor na baterije. Neki su ga nosili sa sobom i kad bi orali i kosili, slušali Radio Beograd, ponekad i Radio Zagreb i Radio Sarajevo. Jedna pjesma odjekivala je Jelenovom: *Ko to kaže, ko to laže, Srbija je mala...*

Komšija Kirilo, koji je za sve u selu bio Ćiro, nije imao, što se ono kaže, ni kučeta ni mačeta. Živio je od milostinje. Već u poznim godinama, bez žene i bez poroda, jedva je preživio moždani udar. Snaga u nogama nije mu se povratila, hodao je selom uz pomoć drvenih štaka, a i jezik mu je odrvenio od šloga i zaplitaio je pri govoru. Zabradatio i brkova požuťjelih od duvana, razglašavao je selom ono što je slušao od tranzistora, i to onako kako je on to razumio... „Pokasasa... poka-sapiti ustaše... i babalije... balalije... Sve ppopu... po spisku... Rujo, dolazi. Rujo, brate rođeni...“

Kad bi prizivao Ruja, nije ni zaplitaio pri govoru ni zamuckivao. Pomišljao sam da mu je Rujo neki rođak, brat od ujaka ili strica, sve dok Ćiro, ozaren zbog nečega, nije uzviknuo: „Busija, busija, majka Rusija!“ Njegov Rujo bio je, očito, Rusija, ali šta mu je značila busija nijesam mogao da protumačim. Kao što nijesam bio u stanju da do kraja pohvatam i dešifrujem njegove psovke i krike, ali ponekad, činilo mi se, ni pohvale upućene jednom piscu iz Beograda jer je tada najviše zamuckivao, gubio dah i nekako poskakivao na štakama. Psovao je on, a i hvalio, još mnoge ljude, i tada mucajući i gutajući slogove, manje mucajući, pa sam mogao da ga razumijem. Može biti i da griješim što vjerujem da je onaj čovjek, nekad „pac“, nekad „piscalac“, nekad „zemanac“, a nekad „zemoljanac“ po Ćiru, na kojeg je on najžešće galamio, bio pisac i Ćirov i moj zemljak, Hercegovac. Pričalo se i pisalo mnogo o njemu. Dosta

godina kasnije ja ću ga vidjeti, ali on mene nije vidio, i neće me vidjeti nikada. Znam gdje stanuje. Ovu svoju ispovijest, kad je završim, ako je završim, poslaću njemu i on će razumjeti zašto baš njemu...

* * *

Kao da mi je žiška u prsima ispod grudne kosti, peče bolno, trne mi lijeva ruka. Muti mi se u glavi, ognjište poigrava pred očima, vjetar drma prozore, čujem zavijanje vukova, poturam olovku, ne znam kako ću da nastavim sa pisanjem. A moram, moram.

U januaru devedeset i druge poginu mi majka Zora. Pri izlasku iz štale, u po bijela dana, sunčanog i toplog dana usred zime, otpala je krupna ledenica sa krova, pri vrhu oštra kao strijela, i pogodila ju je u glavu. Pala je, a namet snijega sa krova sručio se na nju i zatrpao je. Da sam to vidio, da je iko od komšija vidio, bilo bi joj spasa. Mučenica. Zdrava i prava, tako je završila.

Dok je javljeno ujčevini u Crnoj Gori i dok su stigle njene sestre s muževima, majka Zora je položena u Jankovu grobnicu. Ujak Božo došao je u Jelenovo tek deset dana po sestrijoj sahrani.

„Za tebe, Simone, više nema života u Jelenovu“, rekao je. „Vojsci sam prodao tvoju stoku. Sjutra sve ćeramo u Trebinje, a poslije toga ideš sa mnom.“

„U Beograd?“

„Kakav Beograd. Ni ja neću tamo. Prekomandovan sam u gorski štab blizu Sarajeva!“